

KS. DARIUSZ KWIATKOWSKI

Wydział Teologiczny
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Poznań

Teologia obrzędu wystawienia i adoracji Najświętszego Sakramentu

Streszczenie: W Eucharystii zawiera się całe dobro duchowe Kościoła, czyli Jezus Chrystus, który jest naszą Paschą i Chlebem żywym, który przez swoje ożywione przez Ducha Świętego i ożywiający Ciało daje życie ludziom. Swoją zbawczą skuteczność czerpie ona z realnej obecności Chrystusa. Z Eucharystią wiążą się również inne popularne formy kultu praktykowane w Kościele. Najbardziej znaną i rozpowszechnioną formą kultu Eucharystii poza Mszą św. jest niewątpliwie wystawienie i adoracja Najświętszego Sakramentu. Praktykowana jest ona na różne sposoby: znane są tak zwane wieczyste adoracje Najświętszego Sakramentu, podczas których adoruje się Chrystusa Eucharystycznego przez cały dzień, nabożeństwa czterdziestogodzinne, nabożeństwa różańcowe i inne okazjonalne formy tego kultu. Artykuł ukazuje teologiczne podstawy dla adoracji Najświętszego Sakramentu. Adoracja Chrystusa Eucharystycznego podkreśla odkupieńczy wymiar przebywania Boga wśród swojego ludu i zachęca do pełnego uczestnictwa we Mszy Świętej. Najważniejszym motywem dla adoracji jest rzeczywista obecność Chrystusa w Najświętszym Sakramencie. Uroczysta adoracja Chrystusa Eucharystycznego ma zawsze wymiar teocentryczny, chrystologiczny, eklezjalny i eschatologiczny.

Słowa kluczowe: adoracja, Eucharystia, modlitwa, Najświętszy Sakrament, wystawienie

Wprowadzenie

Sobór Watykański II nazwał Eucharystię „źródłem i zarazem szczytem całego życia chrześcijańskiego”¹. W Eucharystii zawiera się całe dobro duchowe Kościoła, czyli Jezus Chrystus, który jest naszą Paschą i Chlebem żywym, który przez swoje ożywione przez Ducha Świętego i ożywiający Ciało daje życie ludziom². Swoją zbawczą skuteczność czerpie ona z realnej obecności Chrystusa. Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum concilium* przypominała, że dla urzeczywistniania wielkiego dzie-

¹ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, nr 11, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 113.

² Por. Sobór Watykański II, *Dekret o posłudze i życiu prezbiterów „Presbyterorum ordinis”*, nr 5, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 483-485.

ła zbawienia Chrystus jest zawsze obecny w swoim Kościele, a szczególnie w czynnościach liturgicznych. Przede wszystkim jest On obecny w ofierze Mszy świętej w osobie celebrującego kapłana oraz pod postaciami eucharystycznymi. Podkreśla się także obecność w głoszonym słowie Bożym oraz w zgromadzonym ludzie modlącym się i śpiewającym psalmy³.

Z Eucharystią wiążą się również inne popularne formy kultu praktykowane w Kościele. Należą do nich udzielanie Komunii poza Mszą św., wystawienie i adoracja Najświętszego Sakramentu, kongresy eucharystyczne, procesje eucharystyczne, spośród których najważniejsza jest procesja podczas uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa. Wszystkie te formy wraz z wstęпами teologicznymi i pastoralnymi oraz rubrykami znajdują się w księdze liturgicznej zatytułowanej: *Komunia Święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą Świętą dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*⁴. Najbardziej znaną i rozpowszechnioną formą kultu Eucharystii poza Mszą św. jest niewątpliwie wystawienie i adoracja Najświętszego Sakramentu. Praktykowana jest ona na różne sposoby: znane są tak zwane wieczyste adoracje Najświętszego Sakramentu, podczas których adoruje się Chrystusa Eucharystycznego przez cały dzień, nabożeństwa czterdziestogodzinne, nabożeństwa różańcowe i inne okazjonalne formy tego kultu.

Celem artykułu będzie ukazanie teologicznych podstaw dla adoracji Najświętszego Sakramentu. Adoracja Chrystusa Eucharystycznego podkreśla odkupieńczy wymiar przebywania Boga pośród swojego ludu i zachęca do pełnego uczestnictwa we Mszy Świętej. W artykule zostaną pominięte kwestie rubrycystyczne i celebracyjne, gdyż omówiono je w innym artykule⁵.

1. Zbawczy wymiar przebywania Boga pośród swojego ludu

Bóg jako zbawiciel ludzi stanowi ideę wspólną dla niemal wszystkich religii. W religiach naturalnych pomyślność człowieka była uzależniana od przychylności czczonego bóstwa. Wierzone, że można ją zyskać poprzez odpowiednie działania, na przykład: ofiary – zarówno materialne jak i duchowe. Służyły temu również sanktuaria, czyli miejsca budowane przez ludzi dla czczonego boga. Wierzone, że to miejsce naznaczone jest obecnością sacrum. W takich miejscach spotykały się ze sobą czas i wieczność⁶.

W religiach objawionych, w judaizmie i w chrześcijaństwie, Bóg, stwarzając człowieka, pragnął być przy nim zawsze i dawać mu prawdziwe szczęście. Przez

³ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*, nr 7, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 50-51

⁴ *Komunia Święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą Świętą dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1985.

⁵ Zob. D. Kwiatkowski, *Adoratio Sanctissimi podczas nabożeństw eucharystycznych i ludowych*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 26 (2012), s. 293-308.

⁶ Por. F. Amiot, *Świątynia*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, Poznań 1990, s. 963-969.

grzech, który był zwątpieniem w ojcowską miłość Boga i nieposłuszeństwo Jemu, człowiek zaczął oddalać się od obecnego przy nim Stworzyciela. Jednak Bóg nigdy nie pozostawił człowieka samego. W każdym czasie upadający człowiek słyszy głos poszukującego Boga: „Adamie, gdzie jesteś?” (Rdz 3, 8-9)⁷. Spośród wszystkich narodów Bóg w sposób szczególny umiłował i wybrał naród izraelski, czyniąc Go swoim ludem (zob. Pwt 7, 8). W doświadczeniu narodu wybranego rzeczywistość Boża przychodziła do ludzkości w ukryciu wydarzeń historycznych. Można powiedzieć, że Misterium stawało się obecne w czasie⁸.

Stary Testament pojmował świat boski jako swego rodzaju święty prototyp, na wzór którego zorganizowany jest cały świat ziemski. Kult Izraelitów był próbą odtworzenia tego idealnego modelu. Przez kult świat niebieski w pewnym sensie znalazł się w zasięgu możliwości człowieka. Funkcję sanktuarium spełniał wtedy, zbudowany na pustyni, Przybytek Pański z Arką Przymierza. Stanowił on swoisty sakrament obecności Boga pośród swego ludu. Bóg sam wyznaczył miejsce, w którym będzie obecny⁹. Poprzez obecność Arki świątynia stała się miejscem, w którym „zamieszkał” Jahwe. W tym miejscu, z woli Boga, przebywało Jego imię (por. Pwt 12, 5). Dzięki temu tam człowiek mógł przebywać w obecności Boga (por. Wj 34, 23)¹⁰. Z miejscem przebywania Arki czy to w Namiocie, czy potem w świątyni Izrael utożsamiał szczególną obecność Boga, będącą gwarancją pomyślności ludu. Jednak takie przekonanie doprowadziło do fałszywego i zabobonnego zaufania świątyni. Wierzono, że sama jej obecność, niezależnie od postępowania narodu, może uchronić go od wszelkiej klęski¹¹.

Trzeba jednak zaznaczyć, że obecność Boga była w świątyni symboliczna, gdyż niebiosa i ziemia nie są w stanie Go objąć (zob. 1 Krl 8, 27; Iz 66, 1). Arka Przymierza, przechowywana w świątyni w żaden sposób nie stanowiła „zamknięcia Boga” w określonym miejscu, ale była Jego tronem (por. 1 Sm 4-6). Świadczy o tym choćby wizja proroka Ezechiela o opuszczeniu świątyni przez chwałę Bożą, co było konsekwencją grzechów ludu (zob. Ez 10, 18-22; 11, 22-25)¹².

W pełni rzeczywistą obecność Boga pośród ludu dało wypełnienie się proroctwa Izajasza o Emmanuelu (Iz 7, 14), Spełniło się ono w tajemnicy Wcielenia, w której Chrystus stał się Emmanuelem, czyli „Bogiem z nami”. To właśnie wtedy Słowo Boże stało się ciałem, aby zamieszkać wśród nas (J 1, 14) i w ten sposób uobecnić

⁷ Por. M.F. Lacan, *Obecność Boga*, w: *Słownik teologii biblijnej*, s. 566.

⁸ Por. B. Nadolski, *Wprowadzenie do liturgii*, Kraków 2004, s. 51.

⁹ Por. tamże, s. 194.

¹⁰ Por. J. Dupont, *Imię*, w: *Słownik teologii biblijnej*, s. 324.

¹¹ Por. F. Mickiewicz, *Rola Świątyni Jerozolimskiej w życiu i doktrynie Izraela*, „Communio” 88/3 (1995), s. 40. Przekonanie oparte na przeświadczeniu o niezniszczalności świątyni piętnowali prorocy, krytykując obłudę Izraela: „Nie ufajcie słowom kłamliwym, głoszącym świątynia Pańska, świątynia Pańska, świątynia Pańska!” (Jr 7, 4).

¹² Por. J.de Vault, *Mieszkać*, w: *Słownik teologii biblijnej*, s. 477. Opuszczenie świątyni nie było jednak definitywne. Chwała Boża powróciła bowiem do odnowionego sanktuarium tą samą drogą (zob. Ez 43, 1-12).

chwałę swojego Ojca. Ciało zaś Syna jest prawdziwą świątynią Boga (J 2, 21)¹³.

Wcielenie Syna Bożego rozpoczęło nowy etap historii zbawienia i było jej przełomowym wydarzeniem. Syn Boży przyjął postać człowieka, aby wszystko odnowić i oddać Ojcu (zob. Ef 1, 10). Św. Jan Paweł II w swojej encyklice o Eucharystii przypomniał: „Syn Boży stał się człowiekiem, aby w najwyższym akcie uwielbienia przywrócić całe stworzenie Temu, który je uczynił z niczego. I w ten sposób On – Najwyższy i Wieczny Kapłan – wchodząc do odwiecznego sanktuarium przez swoją krew przelaną na Krzyżu, zwraca Stwórcy i Ojcu całe odkupione stworzenie”¹⁴. Wyniszczenie Syna Bożego (zob. Flp 2, 6-11), a zwłaszcza Jego śmierć krzyżowa, spowodowana bezgraniczną miłością do człowieka, ukazała w najdoskonalszy sposób odkupieńczy charakter obecności Boga (zob. Ef 1, 17).

Przez swoją śmierć i zmartwychwstanie wypełniła się żydowska Pascha i dokonało się odkupienie ludzkości. Chrystus utrwalił w sposób sakramentalny te zbawcze wydarzenia podczas Ostatniej Wieczerzy, ustanawiając Eucharystię (zob. Mt 26, 26-29). Odtąd misterium paschalne Chrystusa stale uobecnia się i aktualizuje w każdej Eucharystii. W czasie Kościoła stanowi ona nieustanne przychodzenie Pana do oczekujących Jego ostatecznego przyjścia. Każdorazowe przyjście Chrystusa pod postaciami eucharystycznymi przybliża moment Jego pełnego, chwalebego przyjścia w paruzji¹⁵.

Obłok, który podczas wędrówki przez pustynię ukazywał Izraelitom obecność Jahwe, teraz jest symbolem obecności Pana w Kościele Nowego Przymierza. W Kościele bowiem Jego boskość jest ukryta w naturze ludzkiej, cały Chrystus jest ukryty pod postaciami eucharystycznymi, Jego tajemnice są ukryte w obłoku wiary. Ten wysoko wznoszący się słupek obłoku, odczytywany przez Ojców Kościoła, zarówno jako Chrystus, jak i Duch Święty, prowadzi teraz cały Kościół do nowej Ziemi Obiecanej¹⁶.

Ten zupełnie nowy rodzaj obecności Boga pośród swego ludu przedstawia Księga Apokalipsy: „Ten, który w swej prawicy trzyma siedem gwiazd, który przechadza się wśród siedmiu złotych świeczników” (Ap 2, 1). Jezus Chrystus jako Pełnia zbawienia (siedem gwiazd) nie tylko przechadza się, ale jest nieustannie obecny w swoim Ciele, w swoim Kościele (siedem świeczników)”. Podstawą tego nowego rodzaju zbawczej obecności Boga jest zmartwychwstanie Jezusa. W Duchu Świętym lud Nowego Przymierza, mając bezpośredni kontakt ze Słowem, posiada zada-

¹³ Benedykt XVI, Adhortacja apostolska o Słowie Bożym w życiu i misji Kościoła *Verbum Domini*, Kraków 2010, nr 50-51.

¹⁴ Jan Paweł II, *Encyklika o Eucharystii w życiu Kościoła „Ecclesia de Eucharistia”*, Poznań 2003, nr 8.

¹⁵ Por. E. J. Jezierska, *Eucharystia – udział w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa*, w: *Eucharystia*, red. J. Krucina, Wrocław 1987, s. 166-167.

¹⁶ Por. J. Decyk, *Dynamiczny nurt kultu Eucharystii w Kościele*, w: *Liturgia Domus Carissima*, red. A. Durak, Warszawa 1998, s. 195.

tek zbawienia¹⁷.

Inicjatywa odkupieńczej obecności należy całkowicie do Boga, który pierwszy nas umiłował (por. 1 J 4, 19) i sam przychodzi, by nas zbawić (por. Iz 35, 4). Jest ona całkowicie bezinteresowna i darmowa¹⁸. Bóg wielokrotnie i na różne sposoby przemawiał przez proroków (por. Hbr 1, 1), a gdy nadeszła pełnia czasów posłał swego Syna, jako lekarza ciał i dusz. To właśnie dzięki obecności w świecie, poprzez materię, Bóg uswięca cały widzialny świat oraz pozwala ludziom trwać w istnieniu. Chrystus z własnej woli przyjął realia ziemskiego życia, aby dzielić konkretną historię ludzką. On na stałe wpisał się w tę historię i został ze swoimi uczniami¹⁹. Doskonale tę prawdę o obecności Jezusa pośród swojego ludu wyraża tekst pieśni eucharystycznej *Jezusa ukrytego*: „(...) On się nam daje cały, z nami zamieszkał tu (...) Dzielić z nami wygnanie Jego rozkosze są: Niechże z Nim przebywanie będzie radością naszą (...)”²⁰.

Eucharystia sprawia, że obecności Zbawiciela nie determinują więc ramy czasowe Jego ziemskiego życia. Jego dzieło odkupienia, raz dokonane w historii, rozciąga się na wszystkie pokolenia, tak też Chrystus pozostaje obecny w swoim Kościele „przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28, 20b). Tam, gdzie gromadzą się uczniowie Chrystusa, tam On jest obecny pośród nich (por. Mt 18, 20). Szczególnym miejscem zgromadzenia i spotkania jest Eucharystia.

2. Realna obecność Chrystusa w Najświętszej Eucharystii

Niewątpliwie w sposób szczególny zbawczy i obłubieńczy wymiar przebywania Boga pośród swojego ludu realizuje się w liturgii, a zwłaszcza w Eucharystii. Konstytucja liturgiczna *Sacrosanctum concilium* bardzo precyzyjnie określa różne formy obecności Chrystusa w Kościele. Stwierdza mianowicie, że jest On obecny w osobie odprawiającego Najświętszą Ofiarę, który działa *in persona Christi*, a także w sakramentach, w słowie Bożym i we wspólnocie zgromadzonej na modlitwie (por. Mt 18, 20). W sposób szczególny obecny jest w swoim Ciele i Krwi pod postaciami konsekrowanego chleba i wina²¹. Prawdą ta, oparta na słowach Chrystusa wypowiedzianych w Wieczerniku, a poświadczana przez najstarsze źródła Tradycji, stanowi jeden z najważniejszych filarów i wyznaczników wiary chrześcijańskiej.

Na przestrzeni wieków pojawiały się liczne herezje związane z prawdą o substancjalnej obecności Chrystusa pod postaciami chleba i wina²². Walka z błędami

¹⁷ Por. B. Nadolski, dz. cyt., s. 69.

¹⁸ Por. R. Rak, *Eucharystia w życiu chrześcijańskim. Studium teologiczno-pastoralne o integralnym rozumieniu i pełnym przeżywaniu Eucharystii*, Katowice 1984, s. 70.

¹⁹ Por. A. Espezel, *Tajemnica paschalna w samym sercu pośrednictwa Chrystusa*, „Communio” 98/2 (1997), s. 100.

²⁰ J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, red. K. Mrowiec, Kraków 402001, s. 225-226.

²¹ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*, nr 7.

²² Pierwotnie nie kwestionowano obecności Chrystusa w Eucharystii. Dopiero spekulacje nad jej sposobem wytworzyły w XI wieku opinie niezgodne z powszechnym nauczaniem Kościoła. Jan Szkot Eriugena słowa konsekracji pojmował w duchu panteistycznym. Berengariusz z Tours natomiast

oraz apologia prawdziwej nauki o Eucharystii spowodowały konieczność sprecyzowania pojęć. Dokonano tego w średniowieczu, wprowadzając do teologii terminy wypracowane przez scholastykę. Przy ich pomocy Ojcowie Soboru Trydenckiego zgodnie wyznali, że „w Boskim Sakramencie św. Eucharystii po konsekracji chleba i wina Pan nasz Jezus Chrystus, prawdziwy Bóg i prawdziwy człowiek, znajduje się prawdziwie, rzeczywiście i substancjalnie (*vere, realiter ac substantialiter*) pod postaciami owych widzialnych rzeczy”²³. Dokonuje się to mocą słów niegdyś wypowiedzianych przez Zbawiciela w Wieczerniku, a powtarzanych i uobecnianych przez kapłana podczas każdej Eucharystii. Przemianę tę Kościół od wieków nazywa przeistoczeniem i uznaje ją jako akt wszechmocy Bożej. Stąd jest to tajemnica niepojęta dla umysłu ludzkiego²⁴.

Według nauki katolickiej, opartej na wypowiedzi samego Chrystusa, przeistoczenie stanowi przemianę całej substancji chleba w substancję Ciała Chrystusa, Pana naszego, i całej substancji wina w substancję Jego Krwi. Dokonuje się to z pozostawieniem jednak pewnych widzialnych elementów, właściwych dla chleba i wina i w taki sposób, że po konsekracji „cały i całkowity Chrystus jest pod postacią chleba i pod każdą cząstką tej postaci, i cały pod postacią wina i pod jej cząstkami”²⁵.

Skutkiem przeistoczenia jest trwała obecność Chrystusa w Najświętszym Sakramencie, która nie przestaje istnieć po skończonych obrzędach Mszy św. Trwa ona nadal i nie może być uzależniona od ludzkiego osądu²⁶. Obecność ta zaczyna się w chwili konsekracji i trwa, dopóki trwają postacie eucharystyczne. Nie jest ona uwarunkowana przyjmowaniem Komunii, co potwierdzają starożytne praktyki przechowywania Eucharystii oraz roznoszenia Komunii do domów czy więzień. Prawda ta stała się podstawą dla wszelkiego rodzaju kultu Eucharystii oddawanego jej poza

jako pierwszy zakwestionował rzeczywistą obecność. Spory teologiczne na temat Eucharystii odżyły na nowo w czasie reformacji.

²³ Sobór Trydencki, Sesja XIII, *Dekret o Najświętszym Sakramencie*, 11 października 1551 r. I, n. 406, w: *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. I. Bokwa, Poznań 21988, s. 204. Określenia te zostały tu użyte w znaczeniu analogicznym i nie wiążą się z przyjęciem filozofii Arystotelesa i scholastyków dotyczącej budowy materii. Ojcowie Soboru nie użyli bowiem wyrażenia *accidentia* oznaczającego przypadłości, lecz *species*, czyli „postaci”. Por. W. Granat, *Eucharystia. Misterium Bożej obecności*, Sandomierz 2001, s. 50.

²⁴ Po raz pierwszy termin *transsubstantiatio* pojawia się w sentencjach Rolanda Bandinello (późniejszego papieża Aleksandra III) około 1140 roku. Por. A.L. Szafrąński, *Teologia liturgii eucharystycznej*, Lublin 1981, s. 109-113.

²⁵ Sobór Trydencki, Sesja XIII, *Dekret o Najświętszym Sakramencie*, 11 października 1551 r. I, n. 406-407, w: *Breviarium fidei*, s. 204. Na mocy słów ustanowienia Eucharystii należy wykluczyć inpanację (współistnienie chleba, wina, Ciała i Krwi), gdyż słowa te oznaczają tożsamość między podmiotem a orzeczeniem („To jest Ciało moje”). Niemożliwa jest konsubstancjacja (współistnienie chleba z Ciałem), ponieważ wtedy Jezus musiałby powiedzieć: „Tu jest Ciało moje” lub „w tym”. Wykluczone jest stworzenie, gdyż obecne byłoby nowe Ciało Chrystusa, różne od tego, które jest w niebie. Natomiast uobecnienie Ciała Chrystusa przez sprowadzenie Go z nieba nie mogłoby się odnosić do wielu miejsc, ponieważ wszelkie ciało fizyczne znajduje się tylko w jednym, ściśle określonym miejscu. Por. A.L. Szafrąński, dz. cyt., s. 114.

²⁶ Por. R. Rak, dz. cyt., s. 176.

Mszą świętą.

Sobór Watykański II i posoborowe nauczanie Kościoła przyjęło naukę Soboru Trydenckiego o tajemnicy przeistoczenia i substancjalnej obecności Chrystusa w eucharystycznych znakach chleba i wina. Papież Paweł VI w encyklice *Mysterium fidei* pisał: „otóż tę obecność nazywamy rzeczywistą nie w sposób ekskluzywny, jakoby inne sposoby obecności nie były rzeczywistymi, lecz dla wyrażenia jej najwyższego stopnia, gdyż jest cielesna i substancjalna i wnosi z sobą obecność całego i zupełnego Chrystusa, Boga i Człowieka”²⁷. Odnosząc się do tych słów, Jan Paweł II stwierdza: „sakramentalne uobecnienie we Mszy świętej ofiary Chrystusa, uwieńczonej Jego zmartwychwstaniem, zakłada specyficzną obecność, o której mówi się jako o „rzeczywistej” nie w sensie wyłączości, tak jakby inne nie były „rzeczywiste”, lecz przez antonomazję²⁸, ponieważ jest substancjalna, a w jej mocy Chrystus, Bóg-Człowiek cały staje się obecny”²⁹.

Ojciec Święty Jan Paweł II zwraca uwagę, że Eucharystia jest tajemnicą, która przerasta zdolności poznawcze człowieka i może być przyjęta tylko i wyłącznie w wierze. Ojcowie Kościoła nie domagali się od wiernych wiedzy i zrozumienia, ale wiary. Św. Cyryl Jerozolimski w jednej ze swoich katechez mistagogicznych tak mówił do neofitów: „Nie patrz więc na chleb i kielich jak na czysto ziemskie rzeczy. Są one bowiem Ciałem i Krwią – jako Pan zapewnił. Chociażby ci to mówiły zmysły, niechaj cię jednak utwierdza wiara. Nie osądzaj rzeczy ze smaku, lecz przyjmuj wiarą, a nie wątp, iż otrzymałeś dar Ciała i Krwi Chrystusa”³⁰.

Ponieważ wobec tej „tajemnicy miłości” rozum ludzki doświadcza całej swojej ograniczoności, czymś zrozumiiałym były i są wysiłki teologów zmierzające przynajmniej ku jej przybliżeniu. Jan Paweł II docenia wszystkie wnikliwe i użyteczne poszukiwania teologów, które potrafią pogodzić „krytyczną myśl z przeżyciem wiary Kościoła, która stanowi niezawodny charyzmat prawdy Magisterium Kościoła”³¹. Trzeba jednak zaznaczyć, że każde wyjaśnienie teologiczne, które stara się w jakikolwiek sposób przeniknąć tajemnicę substancjalnej obecności Chrystusa w postaciach eucharystycznych, musi przyjąć, że po przeistoczeniu chleb i wino stają się prawdziwym Ciałem i prawdziwą Krwią Chrystusa³².

Konsekwencją przeistoczenia jest to, że w Komunii świętej Chrystus daje siebie

²⁷ Paweł VI, Encyklika *Mysterium fidei*, w: *To czyńcie na moja pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, opr. J. Miazek, Warszawa 1987, s. 23.

²⁸ Antonomazja – używanie imienia własnego znanej postaci literackiej lub historycznej jako nazwy określonego typu ludzkiego, np. Kolumb w znaczeniu „odkrywca”, Sokrates – „mędrzec”. Może też oznaczać zastępowanie imienia własnego epitetem lub peryfrazą, np. Gromowładny zamiast Jowisz. Antonomazja zaliczana była do odmian metonimii i wymieniana wśród tropów poetyckich jako figura retoryczna. Zob. J. Sławiński, *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1988, s. 33.

²⁹ Jan Paweł II, Encyklika *“Ecclesia de Eucharistia”*, nr 15.

³⁰ Św. Cyryl Jerozolimski, *Ciało i Krew Pańska. Czwarta katecheza mistagogiczna*, 6, w: Św. Cyryl Jerozolimski, *Katechezy przedchrzcielne i mistagogiczne*, t. W. Kania, Kraków 2000, s. 336

³¹ Jan Paweł II, Encyklika *“Ecclesia de Eucharistia”*, nr 15.

³² Por. Paweł VI, *Uroczyste wyznanie wiary (30 czerwca 1968)*, 25, AAS 60 (1968), s. 442-443; EE 15.

samego człowiekowi jako pokarm. Komunia staje się spożywaniem prawdziwego Ciała i prawdziwej Krwi Jezusa Chrystusa³³. Papież przywołuje w swojej encyklice fragment komentarza do 1 Listu św. Pawła Apostoła do Koryntian napisanego przez św. Jana Chryzostoma: „Czym w rzeczywistości jest chleb? Jest Ciałem Chrystusa”³⁴.

Wyjaśniając dogmat przeistoczenia i rzeczywistej obecności Chrystusa w Eucharystii, należy unikać wszelkiego antropomorfizmu, sprowadzającego prawdy Boże do poziomu ludzkich wyobrażeń i sztywnych formuł myślowych. Nie można również twierdzić, że nieograniczony Bóg jest zamknięty w ograniczonej hostii lub odrobinie wina. Obecność Chrystusa w Eucharystii zdecydowanie różni się od jakiegokolwiek innej nam znanej. Dlatego właśnie trzeba ustawicznie podkreślać jej nadprzyrodzoność i ponadprzestrzenność³⁵. Teologowie powinni więc starać się coraz lepiej wyrażać treść tego dogmatu. Trzeba jednak pamiętać o tym, że w jego interpretacji narażeni będą na niebezpieczeństwo albo wyłącznego symbolizmu, albo antropomorficznego fizycyzmu³⁵. Rzeczywistą obecność Chrystusa w Eucharystii można bowiem zrozumieć w sposób właściwy tylko wtedy, gdy będzie się ją widzieć w łączności z wszystkimi innymi formami Jego obecności w Kościele. Konsekwencją przyjęcia prawdy o realnej obecności Chrystusa w Najświętszym Sakramencie jest aktywne działanie wiernych, powiększających dobro w otaczającym ich świecie. Nauka ta bowiem domaga się od człowieka rozumnej wiary, ale w jeszcze większym stopniu miłości³⁶.

Obecność Chrystusa pod świętymi postaciami zachowana jest także po Eucharystii. Obecność ta trwa dopóki istnieją postaci chleba i wina. Ojciec Święty bardzo zachęca wszystkich wiernych, a w sposób szczególny kapłanów do adoracji obecności Chrystusa w Najświętszym Sakramencie: „Pięknie jest zatrzymać się z Nim i jak umiłowany Uczeń oprzeć głowę na Jego piersi (por. J 13, 25), poczuć dotknięcie nieskończoną miłością Jego Serca”³⁷. Modlitwa adoracji Chrystusa eucharystycznego powinna być znakiem rozpoznawczym każdego chrześcijanina. Papież daje świadectwo, że tego typu modlitwa jest dla niego źródłem sił, pociechy i wsparcia³⁸.

Stała obecność Chrystusa w czasie trwania Eucharystii i po jej zakończeniu daje główne i podstawowe uzasadnienie teologiczne dla adoracji Najświętszego Sakramentu. W czasie Eucharystii wierni w sposób najdoskonalszy adorują Chrystusa, przyjmując Go w Komunii świętej. Natomiast po Mszy świętej adoracja przyjmuje różne formy i stanowi wyznanie wiary wiernych w cudowną obecność Chrystusa

³³ Por. Jan Paweł II, *Encyklika “Ecclesia de Eucharistia”*, nr 16, 17, 21, 23.

³⁴ Jan Paweł II, *Encyklika “Ecclesia de Eucharistia”*, nr 23; Św. Jan Chryzostom, *In Epistolam I ad Corinthios*, 24, 2 PG 61, 200.

³⁵ Por. W. Granat, *Eucharystia. Misterium Bożej obecności*, s. 40-44.

³⁶ Por. W. Hanc, *Obecność Chrystusa w Eucharystii*, „Ateneum Kapłańskie” 447 (1983), s. 229.

³⁷ Jan Paweł II, *Encyklika “Ecclesia de Eucharistia”*, nr 25.

³⁸ Tamże.

w Najświętszym Sakramencie i zachęca ich do serdecznego zjednoczenia z Nim³⁹.

3. Teocentryczny, chrystologiczny, eklezjalny i eschatologiczny wymiar adoracji Najświętszego Sakramentu

Uznanie w Najświętszej Eucharystii realnej obecności Chrystusa domaga się najwyższej czci dla świętych Postaci. Jedną z najbardziej znanych i praktykowanych form kultu Eucharystii, poza uczestnictwem w niej, jest niewątpliwie adoracja. Można ją określić jako reakcję człowieka będącego pod wrażeniem bliskości Boga. Będąc spontaniczną i zarazem uświadomioną, narzuconą a jednocześnie chcianą, rzeczywistość ta jest w stosunku do człowieka *tremendum et fascinosum*. Jako odpowiedź na osobowe spotkanie z nieskończone świętym Stwórcą, postawa ta stanowi centralny akt i podstawową formę wszystkich przejawów Jego kultu⁴⁰.

Według *Katechizmu Kościoła katolickiego* adorację uważa się za pierwszy akt cnoty religijności. Adoracja oznacza uznanie Boga jako Boga prawdziwego i jedyne, uznanie Go za Stwórcę i Zbawiciela. Adorując Boga człowiek uwielbia Go jako Pana i Mistrza wszystkiego, co istnieje oraz za Jego nieskończoną i miłosierną Miłość. Z drugiej strony adoracja Boga oznacza uznanie z szacunkiem i całkowitą uległością nicości stworzenia, które swoje istnienie zawdzięcza tylko Bogu. Adorować Boga oznacza jednocześnie wychwalać Go, uwielbiać i uniżać samego siebie. Adoracja rodzi prawdziwą pokorę, która wyzwala człowieka z zamknięcia się w sobie, z niewoli grzechu i bałwochwalstwa świata⁴¹.

We współczesnej myśli Kościoła, wzbogaconego o doświadczenie *Vaticanum II*, można wyróżnić cechy, jakimi odznacza się forma kultu adoracji Najświętszego Sakramentu. Pierwszym i niezbywalnym aspektem adoracji eucharystycznej jest jej teocentryzm. Stawiając w swoim centrum Boga i kierując się do Niego, świadczy ona, że wszystko pochodzi od Stwórcy i do Niego należy zbawcza inicjatywa. Czyn Jezusa dokonany na krzyżu i uobecniający się podczas Mszy św. domaga się od Kościoła postawy czci i miłości⁴².

Z teocentryzmem adoracji ściśle wiąże się jej wymiar chrystocentryczny. Dzięki niemu przedmiotem uwielbienia jest nie tylko Bóg Trójjedyny, ale również człowieczeństwo Jezusa Chrystusa, które było warunkiem zaistnienia ofiary krzyżowej. Bez Jego Ciała i Krwi odkupienie człowieka nie mogłoby się dokonać. Ludzka śmierć Chrystusa jest także źródłem Jego obecności pod postaciami eucharystycznymi, co stanowi szansę przedłużenia łaski Ofiary⁴³.

Kolejny aspekt nierozzerwalnie wiąże adorację Eucharystii z Kościołem. Sakra-

³⁹ Por. *Komunia Święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej*, n. 58.

⁴⁰ Por. B. Mikołajczak, S. Rosik, Adoracja, w: *Encyklopedia katolicka*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, t. I, Lublin 1995, k. 98

⁴¹ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994, nr 2096.

⁴² Tamże, nr 2097.

⁴³ Por. Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja „Eucharisticum mysterium”*, w: *To czyście na moja pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, red. J. Miazek, Warszawa 1987, n. 3 g., s. 158. Ten

ment ten bowiem od samego początku jest rzeczywistością budującą Mistyczne Ciało Chrystusa⁴⁴. Przez trwanie przed tajemnicą eucharystyczną nieustannie wzrasta w Kościele wiara, nadzieja i miłość, pokora i inne cnoty. Dzieje się tak, ponieważ Chrystus obecny dniem i nocą w pośrodku Kościoła, urabia obyczaje i zasila cnoty⁴⁵.

Tak pojęta adoracja rozwija w wiernych poczucie odpowiedzialności za Kościół. Wyraża się to głównie w modlitwie, zanoszonej w czasie składania ofiary, jak i przez Komunię św., szczególnie zaś przez serdeczną rozmowę z obecnym w tabernakulum lub wystawionym w monstrancji Zbawicielem⁴⁶. W takiej sytuacji każdy chrześcijanin może, a nawet powinien nieprzerwanie błagać Boga i składać siebie w miłej ofierze Panu za pokój i jedność Kościoła, by wszyscy synowie Kościoła stanowili jedno, by byli jednomyślni i nie było między nimi rozłamów⁴⁷. Eklezjalność Eucharystii potwierdza fakt, iż ten, kto nie szanuje tego Sakramentu, nie ma też czci dla Kościoła. Ten zaś, kto odrzuca Kościół, traci więź z Eucharystią, zwłaszcza z adoracją Ciała Pańskiego⁴⁸.

Adoracja eucharystyczna, będąc nierozzerwalnie złączoną z ofiarą Mszy św., kieruje myśli wiernych także ku innym sakramentom, poprzez które Stwórca działa z wielką mocą i pełnią. W tym czasie można więc wyprosić i umocnić łaskę wewnętrzną, rozwijaną przez sakramenty, oraz zrozumieć wydarzenia, którymi Bóg dosięga człowieka⁴⁹.

Charakterystycznym wymiarem adoracji eucharystycznej jest jej jednoczesna wspólnotowość oraz indywidualność. Zgodnie z opisową definicją liturgii⁵⁰, cała wspólnota ma obowiązek czynnego i świadomego uczestnictwa w liturgii. W ten sposób zgromadzenie liturgiczne daje publiczne świadectwo swej wiary i pobożności względem obecności Chrystusa w liturgii. Dotyczy to zwłaszcza Eucharystii i adoracji Najświętszego⁵¹. Trzeba jednak mocno zaznaczyć, że nie ma adoracji wspólnej bez osobistej. Stąd w trakcie nabożeństwa eucharystycznego sprawowanego wspólnotowo bardzo ważne są chwile ciszy, przeznaczone na osobiste słuchanie słowa Chrystusa i na modlitwę. Wierni, kontemplując oblicze Chrystusa, mogą wówczas doświadczyć, że „pięknie jest przebywać z Nim i jak umiłowany Uczeń oprzeć głowę na Jego piersi (por. J 13, 25), poczuć dotknięcie nieskończonej miłości

wymiar adoracji eucharystycznej bardzo dobrze ukazuje pieśń *Bądźże pozdrowiona Hostio żywa*, która zawierając w sobie elementy kultu Chrystusa (*hostia, drzewo żywota, Baranek Boży, chleb, serce Jezusa*), osiąga szczyt w słowach: „Witaj Jezu, Synu Maryi” (zob. J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, s. 213).

⁴⁴ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, nr 11.

⁴⁵ Por. Paweł VI, *Encyklika „Mysterium fidei”*, s. 27-28.

⁴⁶ Por. R. Rak, dz. cyt., s. 182.

⁴⁷ Por. Paweł VI, *Encyklika „Mysterium fidei”*, s. 30-31.

⁴⁸ Por. R. Rak, dz. cyt., s. 183.

⁴⁹ Zob. Jan Paweł II, *List wielkokoczwartkowy o tajemnicy i kulcie Eucharystii „Dominicae cenaes”*, red. K. Lubowicki, Kraków 2005, nr 7.

⁵⁰ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*, nr 7.

⁵¹ Por. Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja „Eucharisticum misterium”*, nr 60.

Jego serca”⁵².

Spojrzenie eschatologiczne na adorację ukazuje Eucharystię jako zadatek przyszłej chwały i nieśmiertelności⁵³. Adoracja Najświętszego Sakramentu rodzi w wiernych eschatologiczną nadzieję życia wiecznego. Ta cnota mocno włącza chrześcijanina w tajemnicę paschalną Chrystusa i upodabnia do Niego w drodze ku zmartwychwstaniu. Czas spędzony na adoracji zaowocuje wówczas nie tylko wyznaniem wiary i miłości, ale także zjednoczeniem z Chrystusem cierpiącym oraz zmartwychwstałym i uwielbionym⁵⁴.

Nie należy zapominać o wynagradzającym charakterze trwania przed Chrystusem obecnym w Eucharystii. Papież Jan Paweł II w encyklice o Eucharystii pisał: „wynagradzając (...) zaniedbania, zapomnienie, a nawet zniewagi, jakich nasz Zbawiciel doznaje w tylu miejscach na świecie, może przyczynić się do nawrócenia wielu i stać się „niewyczerpanym źródłem świętości”⁵⁵. Poczucie własnej słabości, stawanie w prawdzie i widzenie realiów własnego życia w naturalny sposób prowadzi do takiej postawy wobec Chrystusa, który oddał swoje życie za grzechy świata i w swej miłości zostawił samego siebie w Eucharystii, którą uczynił pokarmem dającym życie wieczne i przedmiotem adoracji we wszystkich jej aspektach.

Zakończenie

Z powyższych treści wynika, że zasadniczym i pierwszorzędnym celem adoracji eucharystycznej jest wyodrębnienie wewnętrznych postaw właściwych Chrystusowi ofiarującemu się nieustannie Ojcu w Duchu Świętym. Adoracja Najświętszego Sakramentu winna pobudzać u wiernych „głód Eucharystii”. Wyraża się on w coraz głębszym poznawaniu Eucharystii, kochaniu i naśladowaniu jej w życiu codziennym. Chrześcijanin każdego dnia powinien stawać się „człowiekiem Eucharystii”, by coraz bardziej jednoczyć się z Chrystusem ukrzyżowanym, zmartwychwstałym i uwielbionym. Sprzyja temu systematyczne uczestnictwo w Eucharystii, częste przyjmowanie Komunii świętej i adoracja Najświętszego Sakramentu.

Z treści teologicznych rodzą się konkretne postulaty pastoralne. Pierwszy z nich to ten, aby umożliwiać wiernym jak najczęściej adorację Najświętszego Sakramentu czy to indywidualnie czy wspólnotowo. Jednocześnie należy troszczyć się, aby wspólnotowe adoracje przebiegały zgodnie z przepisami kościelnymi zawartymi w księgach liturgicznych. Adoracja ze swojej natury domaga się czasu, a więc powinno w trakcie jej trwania być miejsce na słuchanie słowa Bożego, rozważanie go, ciszę, modlitwę indywidualną i wspólnotową oraz wspólny śpiew. Nie powinno wystawiać Najświętszego Sakramentu tylko po to, aby odmówić litanie do świętego.

Dziś można także zaobserwować dość powszechne zjawisko Mszy świętych

⁵² Jan Paweł II, *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*, nr 25.

⁵³ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*, nr 8.

⁵⁴ Por. R. Rak, dz. cyt., s. 188.

⁵⁵ Jan Paweł II, *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*, nr 10.

z modlitwą o uzdrowienie, w czasie której wystawia się Najświętszy Sakrament. Niestety najczęściej w takich sytuacjach trudno mówić o adoracji w sensie ścisłym. Uwaga zebranych zwykle skupia się wtedy na prowadzącym modlitwę, który często przypisuje sobie charyzmat uzdrawiania (choć oczywiście może go posiadać), nacisk kładzie się na głośny śpiew i muzykę, niekiedy grę świateł. Te zewnętrzne formy najczęściej pobudzają emocje uczestników takiego spotkania i nie kierują ich serc ku Chrystusowi obecnemu w Najświętszym Sakramencie. Tego rodzaju formy kultu przejęły wiele elementów z ruchów zielonoświątkowych, gdzie nie ma Eucharystii i jej adoracji. Dlatego pasterze Kościoła winni okazywać w tych przypadkach wyjątkową czujność i stać na straży zdrowej nauki Kościoła.

Literatura

Źródła liturgiczne:

- Św. Cyryl Jerozolimski, *Ciało i Krew Pańska. Czwarta katecheza mistagogiczna*, 6, w: Św. Cyryl Jerozolimski, *Katechezy przedchrzcielne i mistagogiczne*, tł. W. Kania, Kraków 2000, s. 335-338.
- Rytuał Rzymski. Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą: dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1985.
- Dokumenty Nauczycielskiego Urzędu Kościoła:
- Benedykt XVI, *Adhortacja apostołska o Słowie Bożym w życiu i misji Kościoła „Verbum Domini”*, Kraków 2010.
- Jan Paweł II, *Encyklika o Eucharystii w życiu Kościoła „Ecclesia de Eucharistia”*, Poznań 2003.
- Jan Paweł II, *List wielkoczwartkowy o tajemnicy i kulcie Eucharystii „Dominicae cenae”*, red. K. Lubowicki, Kraków 2005, s. 35-64.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja „Eucharisticum misterium”*, w: *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, red. J. Miazek, Warszawa 1987, s. 154-190.
- Paweł VI, *Encyklika „Mysterium fidei”*, w: *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, red. J. Miazek, Warszawa 1987, s. 13-32.
- Paweł VI, *Uroczyste wyznanie wiary (30 czerwca 1968)*, 25, AAS 60 (1968), s. 442-443.
- Sobór Trydencki, Sesja XIII, *Dekret o Najświętszym Sakramencie*, n. 405-417, w: *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. I. Bokwa, Poznań 21988, s. 203-208.
- Sobór Watykański II, *Dekret o posłudze i życiu prezbiterów „Presbyterorum ordinis”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 478-509.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 104-168.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 48-78.

Literatura przedmiotu:

- Amiot, F., *Świątynia*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, Poznań 1990, s. 963-969.
- Decyk, J., *Dynamiczny nurt kultu Eucharystii w Kościele*, w: *Liturgia Domus Carissima*, red. A. Durak, Warszawa 1998, s. 182-205.
- Dupont, J., *Imię*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, Poznań 1990, s. 324-326.
- Espezel, A., *Tajemnica paschalna w samym sercu pośrednictwa Chrystusa*, „Communio” 98/2 (1997), s. 92-100.
- Granat, W., *Eucharystia. Misterium Bożej obecności*, Sandomierz 2001.

- Hanc, W., *Obecność Chrystusa w Eucharystii*, „Ateneum Kapłańskie” 447 (1983), s. 213-230.
- Jezierska, E.J., *Eucharystia – udział w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa*, w: *Eucharystia*, red. J. Krucina, Wrocław 1987, s. 159-178.
- Kwiatkowski, D., *Adoratio Sanctissimi podczas nabożeństw eucharystycznych i ludowych*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 26 (2012), s. 293-308.
- Lacan, M.F., *Obecność Boga*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, Poznań 1990, s. 566-570.
- Nadolski, B., *Wprowadzenie do liturgii*, Kraków 2004.
- Mickiewicz, F., *Rola Świątyni Jerozolimskiej w życiu i doktrynie Izraela*, „Communio” 88/3 (1995), s. 37-54.
- Mikołajczak, B., Rosik, S., *Adoracja*, w: *Encyklopedia Katolicka*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, t. I, Lublin 1995, k. 98-99.
- Rak, R., *Eucharystia w życiu chrześcijańskim. Studium teologiczno-pastoralne o integralnym rozumieniu i pełnym przeżywaniu Eucharystii*, Katowice 1984.
- Siedlecki, J., *Śpiewnik kościelny*, red. K. Mrowiec, Kraków 402001.
- Sławiński, J., *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1988.
- Szafrański, A.L., *Teologia liturgii eucharystycznej*, Lublin 1981.
- Vaulx de, J., *Mieszkać*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, Poznań 1990, s. 475-477.

The Theology of the Rite of Eucharistic Exposition and Adoration

Summary: The Eucharist contains the entire spiritual good of the Church, that is Jesus Christ, our Passover and living bread. Through his flesh, made living and life-giving by the Holy Spirit, he gives life to men. The Eucharist draws its saving effectiveness from the real presence of Christ. There are other popular forms of cult outside Holy Mass which are connected with the Eucharist and practised in the Church. The best known and most widespread of these is the Eucharistic Exposition and Adoration. It is practised in various forms: so-called Perpetual adoration, which takes place in chapels where the Body of Christ is adored round the clock; forty-hour adoration; rosary services and other occasional forms of that cult. This article reveals the theological basis for adoration of the Most Blessed Sacrament. Adoration of Christ in the Eucharist underlines the redemptive dimension of God who is present among his people and encourages them to full participation in Holy Mass. The most important motive for adoration is the real presence of Christ in the Most Blessed Sacrament. Solemn adoration of Christ in the Eucharist always has the theocentric, christological, ecclesiastical and eschatological dimension.

Keywords: adoration, the Eucharist, prayer, the Most Blessed Sacrament, exposition